

вагомо відрізнялася від Російської після 1917 р.

Головна програма більшовицької партії, яка була створена В. Леніном “на епоху”, дуже глибоко визначила, що соціалізм потрібно будувати приватногосподарським способом: “саме завдяки непу”, тобто із системою прогресивного розвитку дії податків за вільної приватногосподарської праці кожного. Це означало в умовах “командних висот” радянської влади розвивати державно-капіталістичні відносини у країні.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. СБУ України. – Спр. 73862 ФП. – Арк. 30.
2. *Ленін В.* Про міжнародне і внутрішнє становище радянської республіки // ПЗТ. – Т. 45. – С. 7.
3. XIV съезд Всесоюзной Коммунистической партии (б). Стенографический отчет. – М.-Л., 1926. – С. 17.
4. Там само. – С. 19.
5. Торгово-промышленная газета. – 1926. – 14 квітня (передова).
6. Советский энциклопедический словарь. – М., 1984. – С. 329.
7. *Худокормов А. Г.* История экономических учений. – М., 1998. – С. 78-79.
8. Там само.
9. Там само. – С. 81-82.

Жулканич Н.

ПРОДОВОЛЬЧА ПРОГРАМА КРАЇНИ ЯК СПРОБА УДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ “РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІЗМУ”

Продовольча проблема включає широке коло питань, основні з яких: наявність достатніх обсягів продовольчих ресурсів, можливості їх примноження у зв'язку із зростанням чисельності населення, відповідність структури продовольства фізіологічним потребам людей та платоспроможному попиту населення, організація і забезпечення раціонального харчування.

В різних країнах продовольча проблема характеризується певними відмінностями. В одних вона має фізіологічний аспект, що полягає в абсолютному дефіциті продовольства. Іншими словами це означає недоїдання чи голод. В інших – проблема має соціально-економічний характер. У цих країнах актуальним є покращення структури харчування та збільшення споживання найбільш цінних продуктів.

Мета даної статті – розгляд проблем продовольчого забезпечення країни в радянський період, аналіз спроб вирішення питання нарощування виробництва продукції продовольства. Дослідження здійснено на матеріалах областей Українських Карпат.

В енциклопедичній літературі продовольча проблема у вузькому значенні трактується як: “...нестача продовольства (в цілому або його окремих видів) через неналежний розвиток продуктивних сил в аграрному секторі економіки чи окремих його ланок, через несприятливі погодні умови (посуха, повінь, градобій, тощо) чи згубні соціально-економічні, історичні події (війни, повстання, перевороти та ін.) в окремій країні, в регіоні” [10, с. 112].

Спроби вирішення питання продовольчої безпеки країни в Радянському Союзі здійснювалися неодноразово. В роки громадянської війни доля радянської влади вирішувалася не лише на фронтах військових дій, але й на фронті боротьби з голодом. В політичній доповіді ЦК партії VIII Всеросійської конференції РКП(б) у 1919 р. В. І. Ленін відзначав, що продовольче питання лежить в основі всіх питань, воно є “основою всього” [27, с. 6.]. Своєрідно “вирішувалася” продовольча проблема у 1921-23 та 1932-33 рр. в Україні. Тоді вона набула більш вираженого політичного підтексту й вирішення її призвело в результаті до загибелі мільйонів українських людей. Радянська влада знайшла можливість задовольнити потреби у продовольстві населення голодуючого Поволжя, однак лише за рахунок так само голодуючих українців.

Ідеалом продовольчого достатку в Радянському Союзі тривалий час вважалася ненормована доступність хліба. Домогтися її (власне відміни карткової системи розподілу) вдалося ще у довоєнний період. Однак з початком Великої Вітчизняної війни знову було запроваджено жорстке нормування продуктів харчування, оскільки в першу чергу вони направлялися на потреби фронту.

Черговою невдалою спробою вирішити продовольче питання можна вважати економічну реформу і заходи, здійснені у 1965 р. Одним із її завдань було “піднесення розвитку сільського господарства”: поліпшення системи заготівель сільськогосподарської продукції, зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів, ефективне використання досягнень науки і передового досвіду з метою повнішого забезпечення населення країни продовольством. Проте, недостатня ефективність як сільського господарства зокрема, так і агропромислового комплексу в цілому, привели до випереджаючого попиту на продукти харчування

порівняно з їх виробництвом. Це висунуло продовольчу проблему “на рівень найважливіших народногосподарських завдань” [28, с. 19].

Для її вирішення була розроблена чергова, цього разу широкомасштабна Продовольча програма. Втілення програми в життя було покликане надійно забезпечити країну продовольством та сільськогосподарською сировиною. Цей документ розцінювався КППС як новий етап в подальшому вдосконаленні аграрної політики в умовах розвинутого соціалізму, спричинив чергову ейфорію серед партійного керівництва.

Саме в цьому контексті витримані практично всі публікації, що стосувалися прийняття та спроб втілення у життя Продовольчої програми (1982 р.). До них слід віднести праці О. Гаврилюка [8], М. Качмар [13], М. Руженського [28], Г. Сургая [29], В. Тихонова [30], О. Тюриної [31]. Новий погляд на проблему викладено в статті Н. Барановської “Чи могла бути реалізована Продовольча програма в СРСР (роздуми історика)” [7]. В ній автор здійснила спробу визначити причини неефективності функціонування агропромислового комплексу та невдачі реалізації Продовольчої програми.

Невирішеність продовольчого питання супроводжувала радянське (більшовицьке) керівництво з перших років створення держави. Однак, наприкінці 70-х – на початку 80-х років проблема вкрай загострилася і прийняття продовольчої програми, фактично було зумовлено значним дефіцитом сільськогосподарської продукції та необхідністю його ліквідації. Хоча розробники відзначали, що певні труднощі у забезпеченні країни окремими видами продуктів харчування були лише приводом до розробки програми, лише прискорили її прийняття. В цілому ж, “широкомасштабні заходи, розроблені в Продовольчій програмі, об’єктивно назріли й логічно витікали з попереднього курсу аграрної політики, розвивали його у відповідності із завданнями удосконалення розвинутого соціалізму, враховуючи досвід, накопичений в соціалістичному сільському господарстві за довгий період” [31, с. 13].

Основними факторами, що зумовили прийняття Продовольчої програми були названі наступні:

- попит на продукти харчування випереджає виробництво продовольства, що викликано зростанням грошових доходів громадян та стабільністю державних цін на основні продовольчі товари;
- зменшення чисельності зайнятих у сільському господарстві;
- зростанням міського населення;
- зросло вимушене придбання продуктів харчування сільськими жителями у державній торговій мережі.

Зрозуміло, радянське керівництво не визнавало реальних масштабів продовольчої кризи в країні. З кінця 70-х років Радянський Союз почав імпортувати продовольчі товари, які раніше експортував. Керівництво країни пояснювало це зростанням кількості населення, а відтак попит на продовольство випереджав виробництво продуктів харчування. Певне збільшення чисельності населення справді мало місце. За період 1965 – 1980 рр. населення СРСР зросло більше ніж на 50 млн осіб, причому міське – на 61 млн, а сільське скоротилося на 10,7 млн., а його питома частка знизилася з 50% до 37% [19, с. 7]. Якщо у 1940 р. населення УРСР становило 41,3 млн. осіб (з них 66 % – сільське), то у 1966 р. – 45,5; у 1982 р. – 50,3 (з них 37% – сільське) [21, с. 4]. В областях Українських Карпат цей показник становив у 1940 р. 5459,9 тис. осіб (73,6% – сільське), у 1965 р. – 5423 тис. (66,5% – сільське), а у 1982 р. – 6048,9 тис. осіб (54,0 % – сільське) [18, с. 12; 21, с. 8-9]. Однак, це не могло суттєво вплинути на поглиблення продовольчої кризи. Причини її слід шукати у існуючій недосконалості структури сільськогосподарського виробництва, у суперечливому характері і незавершеності реформи сільського господарства започаткованої у 1965 р. Спроби компартійно-радянського керівництва країни щодо задіяння елементів ринкового механізму в економіці наштовхнулися на вже утверджені й посилені централізаторські тенденції в управлінні народногосподарським комплексом, зокрема аграрною сферою.

Разом з тим програми механізації, хімізації та меліорації сільського господарства, розроблені на виконання рішень березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КППС незважаючи на певну фінансову підтримку держави залишилися невиконаними. Основний недолік реформування сільськогосподарського виробництва полягав у тому, що в процесі реформи виробничі відносини на селі не зазнали змін, селянин так і не став активним і повноправним господарем щодо використання усупільнених засобів виробництва і розпорядником кінцевих результатів своєї праці.

До того ж, із скороченням чисельності сільського населення зменшувалося виробництво сільськогосподарської продукції в громадському та особистому підсобному господарстві, зростали ціни на неї. У першому півріччі 1976 р. у порівнянні з першим півріччям 1975 р. ціни на колгоспних ринках зросли на всі сільгосппродукти. Індекс цін став 132%. Продукція рослинництва подорожчала у 1,5 рази в тому числі картопля – у 1,9, цибуля – 3,1, морква – 2,3 рази. Ціни на м’ясо, молоко та яйця зросли відповідно на 9, 11 та 30 % [2, арк. 75]. Відбувалося і зростання грошових доходів населення. Все це викликало значне збільшення попиту на продукти харчування, а темпи розвитку сільського господарства, його рівень не відповідав вимогам суспільства.

Розробка Продовольчої програми тривала понад рік і була схвалена пленумом ЦК КППС у травні 1982 р. Згодом продубльована пленумом ЦК КПУ (у листопаді того ж року). За задумом творців програма повинна була стати політичним та економічним документом нового типу й втілювати цільовий, комплексний підхід до вирішення продовольчої проблеми. Справді у цьому документі вперше були об’єднані

сільськогосподарське виробництво, обслуговуючі галузі промисловості, транспорт та торгівля. Разом усе це мало забезпечити виробництво високоякісних продуктів харчування, їх переробку й доведення до споживача.

Як завжди, плани партії були оптимістичними – в рамках комплексного вирішення продовольчої проблеми: забезпечити стійке постачання населення всіма видами продовольства, різко підвищити споживання високоякісних продуктів, суттєво покращити структуру харчування. Було визначено і основний напрям зростання виробництва продовольства – переведення сільського господарства на інтенсивний шлях розвитку. У доповіді Генерального секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва на Пленумі ЦК КПРС 24 травня 1982 р. наголошувалося, що інтенсифікація сільськогосподарського виробництва є “найбільш дієвим і практично єдиною можливим шляхом вирішення продовольчої проблеми” [25, с. 11]. Однак це раціональне твердження не знайшло реалізації на практиці. Хоча певні здобутки мали місце. В процесі індустріалізації сільськогосподарського виробництва посилювалася його інтенсифікація, зокрема сформувалися окремі галузі, які базувалися на промислових принципах. Серед них: сільськогосподарське машинобудування, комбікормова промисловість, виробництво мінеральних добрив та ряд інших.

В Продовольчій програмі знайшли відображення проблемні питання аграрного господарювання, які є актуальними і на сьогоднішній день. Зокрема відзначалося, що курс на ефективність вимагає прискореного розвитку пов'язаних із сільським господарством галузей, оскільки, найбільше продукції втрачається в процесі її переробки, транспортування та зберігання. Саме над вирішенням цих проблем повинна працювати сільськогосподарська наука.

Ключовою проблемою сільського господарства завжди залишалося виробництво зерна. Згідно з завданнями Продовольчої програми, середньорічний валовий збір зерна планувалося довести у 12 п'ятиріччі до 250-255 млн.тон або забезпечити урожайність 21-22 ц/га. У Продовольчій програмі було задекларовано необхідність проведення роботи з удосконалення структури та розміщення сільськогосподарського виробництва за природними зонами країни. Тобто, передбачався зональний системний підхід, який відображав обґрунтовану тактику – вибір агротехнічних прийомів, вирощування апробованих сортів культур відповідно до конкретних ґрунтово-кліматичних умов ведення землеробства, ефективне господарювання з урахуванням місцевих особливостей. Адаптивний час системи землеробства в регіонах країни були уніфіковані. Запропонована програмою зональна система землеробства покликана була більш повно враховувати місцеві ґрунтово-кліматичні та природні умови, використовувати найновіші досягнення науки щодо розміщення, спеціалізації, концентрації та технології виробництва. Зокрема, для господарств областей Українських Карпат, регіональним відділенням механізації та електрифікації сільського господарства під керівництвом ВАСГНІЛ було доручено розробити систему сільськогосподарської техніки, яка б відповідала вимогам схилового, гірського та контурного землеробства. Господарства регіону одержували за рознарядкою техніку, до прикладу зернозбиральні комбайни “Колос”, яка через природно-кліматичні умови та рельєф місцевості не знаходила застосування [6, арк. 28]. Виконання запланованих рішень, без сумніву, призвело б до ефективного використання наявних місцевих природних та матеріальних ресурсів, до значного підвищення продуктивності праці та зменшення кількості зайнятих у сільськогосподарському виробництві. Однак, більшість із запланованих заходів залишилися лише деклараціями.

Продовольча програма передбачала заходи з удосконалення механізму господарювання в аграрному секторі. З 1 січня 1983 р., у відповідність з програмою, підвищувалися закупівельні ціни на основну сільськогосподарську продукцію, встановлювалися надбавки до закупівельних цін на продукцію рослинництва та тваринництва вироблену у збиткових, низькорентабельних господарствах. Передбачалося, що це дозволить в цілому значно збільшити прибутки і підвищити рентабельність аграрного виробництва на 26%. Однак, насправді у 1985 р. чистий дохід (прибуток) колгоспів Української РСР склав 2,7 млрд. крб., а рівень рентабельності колгоспного виробництва становив 17,0%. Прибуток радгоспів республіки становив 1,1 млрд.руб, а рівень рентабельності радгоспного виробництва – 15,0%. В аналізованому році із 7442 колгоспів 471 був збитковим, а з 2273 радгоспів, збитковими були 284, або кожен восьмий [22, с. 392]. В областях Карпатського регіону цей показники господарської діяльності, зокрема радгоспів були значно гіршими. Кожний десятий колгосп та кожний четвертий радгосп Закарпаття були збитковими [3, арк. 100].

Одним з напрямів реалізації програми було визначено вдосконалення управління, планування та економічне стимулювання галузей, які входили у агропромислові об'єднання. Це передбачало й впорядкування оплати праці селян. Незважаючи на поступове зростання заробітної плати трудівників аграрної сфери, у 80-х рр. рівень доходів за працею робітників радгоспів складав 81%, а колгоспників – 63% заробітної плати робітників та службовців у промисловості [26, с. 57]. Вона істотно різнилася в окремих природно-кліматичних зонах. У 1980 р. оплата праці колгоспників становила від 3,35 до 4,85 крб. на день. До середини 80-х рр. оплата праці зросла на 88% у лісостеповій та на 216% у гірській зоні Карпат [23, с. 91]. Проте, у складних умовах виробництва гірської зони Карпат оплата була на 31% нижчою порівняно з лісостеповою зоною.

На початку 80-х рр. посилювалася увага до особистих підсобних господарств населення. Та найважливішими джерелами створення продовольчого фонду країни залишалися колгоспи і радгоспи, тому особлива увага авторів Продовольчої програми була приділена саме цій ланці агропромислового комплексу.

Для підвищення якості та ефективності управління АПК, згідно з положеннями Продовольчої програми, на місцях в районах, краях, областях створювалися агропромислові об'єднання, а в союзних

республіках та центрі – комісії з питань агропромислового комплексу (1982 р.).

В період, так званої, горбачовської перебудови також здійснювалися певні спроби змін в управлінні сільським господарством. На квітневому (1985 р.) Пленумі ЦК КПРС наголошувалося, що на землі повинен бути один господар – агропромислові об'єднання, тому "...слід здійснити заходи, які дадуть змогу управляти, планувати і фінансувати агропромисловий комплекс як єдине ціле на всіх рівнях" [15, с. 14].

Наприкінці 1985 р. в Україні було створено Агропромисловий комітет республіки. До системи його управління увійшли 10 тис. колгоспів і радгоспів, близько 15 тис. переробних і обслуговуючих підприємств і організацій, 167 наукових закладів [12, с. 488].

За період 1986 – 1989 рр. в результаті здійснених заходів вдалося досягти певних зрушень у забезпеченні населення продуктами харчування. Середньорічний обсяг валової продукції сільського господарства зріс на 8,1% проти показників попереднього п'ятиріччя [9, с. 6]. Проте, це не дозволило зняти гостроту продовольчого питання та досягти стабільності в розвитку сільськогосподарського виробництва.

Радянське керівництво нарешті визнало, що однією з причин відставання галузі є відчуження селянин від землі та інших засобів виробництва, в багатьох випадках вони втратили ініціативність та підприємливість. У 1989 р. Рада Міністрів СРСР прийняла постанову "Про докорінну перебудову економічних відносин і управління в агропромисловому комплексі", в якій наголошувалося на необхідності подолання такого відчуження, створенні умов для розвитку поряд з колгоспами й радгоспами кооперативних орендних колективів і селянських господарств. Зауважувалося, що перебудову аграрних відносин потрібно здійснювати демократичним шляхом, а не шляхом насадження господарської чи іншої форми виробничих господарських відносин.

Здійснювалися спроби впровадження у виробництво колективного, сімейного, особистого підряду, що передбачало колективну працю та матеріальну зацікавленість в її результатах і участь кожного трудівника в управлінні виробництвом. Орендний підряд розглядався керівництвом як одна з умов розв'язання продовольчої проблеми. В Івано-Франківській області перший орендний колектив з 5 механізаторів було утворено у 1986 р. в колгоспі "Прапор комунізму" Коломийського району. У 1986-87 рр. вони зібрали на 315 га орних земель урожай зернових на 10 ц вище, ніж у середньому по господарству (57 ц з га) [9, с. 7].

Проте, не завжди результати впровадження орендних відносин були такими обнадійливими. Здебільшого, нові форми господарювання запроваджувалися формально, без дотримання необхідних організаційно-економічних умов, без участі спеціалістів у роботі на підряді. Їх розвитку перешкоджали також недоліки в підходах до визначення орендної плати за землю та основні засоби виробництва, неповний характер наданої орендарам самостійності. Оскільки вся система постачання, матеріально-технічного забезпечення і обслуговування сільськогосподарського виробництва, як і раніше ґрунтувалася на відомчій основі, то орендарі не могли навіть самостійно укладати договори на обслуговування з ремонтно-транспортними підприємствами.

Як слушно зауважує у своїй статті дослідниця Н.Барановська [7, с. 20], командно-адміністративна система управління економікою країни породила ще одну проблему, яка заважала розв'язанню продовольчого питання – це диспропорції в агропромисловому комплексі. Вони були зумовлені концептуальною помилкою, про пріоритетність однієї з галузей АПК. Власне в Радянському Союзі це було звичною практикою. Як свідчить історія, комуністична система могла продемонструвати певну ефективність в екстремальних умовах, коли всі зусилля суспільства мобілізувалися на вирішення одного конкретного завдання. Таку здатність суспільство продемонструвало в умовах індустріалізації, Великої Вітчизняної війни, повоєнної відбудови, освоєння космосу, нагнітання гонки озброєнь. Ця ж тактика була застосована в процесі вирішення продовольчої проблеми. На XXVI з'їзді КПРС (1981 р.) вперше було озвучено тезу про те, що "основою продовольчої програми є дальше піднесення сільського господарства. Перше завдання – піднести виробництво тих видів сільськогосподарської продукції, нестача яких викликає особливо відчутні перебої в постачанні" [16, с. 54]. Про розвиток інших складових АПК йшлося лише побіжно. Своє продовження ця теза одержала і в рішеннях травневого (1982 р.) пленуму ЦК КПРС та Продовольчої програмі. В останній, однак, питанням розвитку різних сфер АПК приділялося трохи більше уваги. Загалом, радянська система не змогла забезпечити ефективного й стабільного розвитку економіки в цілому та сільського господарства, зокрема, в мирних, нормальних умовах. 80-ті роки продемонстрували нездатність соціалістичної системи витримати конкуренцію із західною моделлю, яка базувалася не на командно-адміністративній, а на ринковій економіці та демократії.

Чи не вперше в Радянському Союзі на XXVI з'їзді КПРС (та в тексті Продовольчої програми) було піднято питання про віддачу від капіталовкладень у сільське господарство. Зокрема, зазначалося, що й надалі сільському господарству виділятимуться значні фінансові й матеріальні ресурси, продовжуватиметься планомірне переведення його на індустріальну основу. "Але центр ваги тепер – і це відмітна особливість аграрної політики у 80-ті роки – переноситься на віддачу від капіталовкладень, зростання продуктивності сільського господарства" [25, с. 55]. Впродовж 1981-85 рр. перед сільським господарством України ставилося завдання довести "середньорічне валове виробництво зерна до 51-52 млн т, збирання цукрового буряку – до 57 млн т, при цьому врожайність зернових мала становити 35-40 ц/га, цукрових буряків – до 320 ц/га. Протягом 1981 – 1985 рр. фактичний збір зерна в республіці становив щороку 39,3 млн т, цукрового буряку – 53,9 млн т, урожайність зернових – 24,3 ц/га, цукрових буряків – 259 ц/га. Не було виконано завдань з

розвитку тваринництва: щорічне виробництво молока передбачалося збільшити до 22,5-23 млн т, насправді вироблено 21,8 млн т.” [12, с. 489]. В останні двадцять років, що передували прийняттю Продовольчої програми, енергоозброєність колгоспників в Україні зроста майже у сім разів, електроозброєність – у двадцять, використання мінеральних добрив – у 10,5 рази, а валовий обсяг продукції рослинництва збільшився лише у 1,3 рази, річний надій від корови – у 1,4 рази [11, с. 356]. Рентабельність сільськогосподарського виробництва становила 10,9% проти 15 за планом [5, арк. 252].

Однак керівництво не шукало глибинних причин такого становища. Адже будь-які зміни похитнули б саму основу командної економіки. Причини ж полягали у відсутності зацікавленості працівників у результатах своєї праці через відчуженість від засобів виробництва та розпорядження виробленою продукцією.

Одними лише постановами та рішеннями, які активно приймалися керівництвом країни, та не впроваджувалися в життя, відродити галузь було неможливо. Існуюча посиленна централізація, суперечності між принципами й методами керівництва, особливо втручання партійних органів у діяльність управлінських структур в АПК не дали відчутних результатів і не сприяли вирішенню проблем продовольчого забезпечення в країні.

Отже, вирішити проблему продовольчої безпеки країни, завдяки втіленню Продовольчої програми не вдалося. Негаразди серйозно загострилися із середини 90-х років. З цього часу Україна імпортує (крім зерна) низку продовольчих товарів, які раніше експортувала.

Важливим наслідком втілення Продовольчої програми мали стати “корінні соціальні зміни на селі, зближення умов праці та побуту сільського і міського населення” [16, с. 53]. В республіці прийняли Комплексну програму соціально-культурного розвитку села до 1990 р. Проте, і до кінця визначеного терміну село не було в повній мірі забезпечене належним чином облаштованим житлом, дитячими садками та яслами, школами, лікарнями й поліклініками, закладами культури, підприємствами побутового та комунального обслуговування. Хоча на це й виділялися значні кошти. Лише у 1986 – 1988 рр. на розвиток соціальної сфери республіки було спрямовано 6,2 млрд крб. капітальних вкладень. Питома частка цих витрат в загальному обсязі витрат АПК сягнула (досягла) у 1987 р. 24,6% [14, с. 8]. До прикладу, у Львівській області лише впродовж 1981-1983 рр. на ці заходи було виділено понад 50 млн.крб. [24, с. 194]. Значна частина цих коштів не дійшла до адресата. Тому в областях Українських Карпат за період 1970-1990 рр. кількість об’єктів соціальної інфраструктури не зроста, а навпаки скоротилася. Число лікарняних закладів зменшилося на 146 одиниць (з 565 у 1970 до 419 – у 1990 р.) [20, с. 370, 22, с. 206]. Командна економіка виявилася неспроможною підтримувати матеріальні потреби населення навіть у тих мінімальних межах, що були встановлені державою.

В цілому, Продовольча програма не могла бути реалізована з ряду причин:

- заходи, які схвалювалися на пленумах та з’їздах КПУ, були визначені у Продовольчій програмі являли собою, здебільшого, декларації не підкріплені економічними важелями;
- відчуження від землі безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції – селян;
- незацікавленість колгоспників у результатах своєї праці (незважаючи на незначне підвищення заробітної плати);
- безгосподарське відношення до головного природного багатства – землі, в результаті чого у період з 1965 по 1985 рр. посівні площі республіки зменшилися більше як на мільйон га (з 33785 до 32656 тис.га) [21, с. 135]. В областях Українських Карпат посівних площі у 1985 зросли проти 1965 р. на 7,0 тис.га., проте у 1990 р. зменшилися проти середини 80-х рр. на 162 тис.га [18, с. 216; 21, с. 135; 22, с. 342];
- неефективне використання значних капіталовкладень у сільське господарство;
- недостатній рівень механізації сільськогосподарського виробництва;
- невідповідність закупівельних цін витратам виробництва;
- спроби керівництва поєднати несумісні речі – жорстку централізацію із самостійністю та творчою ініціативою місцевих органів влади, “переваги” соціалістичної планової економіки з розвитком економічної самостійності та ініціативи господарств. В Радянському Союзі такий “демократичний централізм” вважався основою державного управління.

В результаті, існуюча колгоспно-радгоспна система, в рамках командно-адміністративного керівництва розвитком галузі так і не зуміла розв’язати продовольчої проблеми, забезпечити населення необхідним для повноцінного життя набором продуктів харчування.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Центральний державний архів вищих органів управління України, Ф.Р-2, оп. 14, од. зб. 5910. – 268 арк.
2. Центральний державний архів громадських об’єднань України, Ф. 1, оп. 25, од. зб. 1404. – 237 арк.
3. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), Ф. Р-294, п. 14, од. зб. 675. – 284 арк.
4. ДАЗО, Ф. Р-294, оп. 13, од. зб. 1184. – 219 арк.
5. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО), Р-4, оп. 9, од. зб. 8124. – 254 арк.
6. ДАЧО, Ф. Р-4, оп. 9., од. зб. 7984. – 31 арк.

7. Барановська Н. П. Чи могла бути реалізована Продовольча програма в СРСР (роздуми історика). // Український історичний журнал. – 1992. – № 6. – С. 14-25.
8. Гаврилюк А. Е. Социальное обеспечение решений продовольственной программы: На материалах работы партийных организаций Украины. – К., 1989. – 228 с.
9. Гарбуз М. Нові форми господарювання в сільському господарстві республіки // Економіка Радянської України. – 1990. – № 7. – С. 3-12.
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3. / Редкол.:... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952 с.
11. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – 488 с.
12. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. Т. 2. – К.: Наукова думка, 2006. – 655 с.
13. Качмар М. И. Продовольственная программа СССР в аграрной политике партии. – К., 1988. – 67 с.
14. Козеняшев Д. Выполнение Продовольственной программы – приоритетная экономическая и социальная задача // Экономика Советской Украины. – 1989. – № 3. – С. 3-9.
15. Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС: 23 квітня 1985 р. – К., 1985.
16. Матеріали XXVI з'їзду КПРС. – К., Політвидав України, 1981. – 262 с.
17. Народне господарство Закарпатської області. Статистичний збірник. – Ужгород, 1957. – 168 с.
18. Народне господарство Української РСР 1965 році. Статистичний щорічник. – К., 1966. – 715 с.
19. Народне господарство Української РСР у 1980 році. Статичний щорічник. – К., 1981. – 384 с.
20. Народне господарство Української РСР у 1984 році. Статистичний щорічник. – К.: Техніка, 1985. – 406 с.
21. Народне господарство Української РСР у 1985 році. – К.: Техніка, 1986. – 399 с.
22. Народне господарство Української РСР у 1990 р. Статистичний щорічник. – К.: Техніка, 1991. – 496 с.
23. Підлужний Й. А. Вирівнювання рівнів оплати праці колгоспників шляхом перерозподілу рентних доходів. // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 1983. – Вип. 15. – С. 91-97.
24. Погребняк Я. П. Развитой социализм: экономика и народное благосостояние. О работе партийной организации Украины по повышению народного благосостояния. – К.: Политиздат Украины, 1985. – 262 с.
25. Продовольственная программа СССР на период до 1990 года и меры по её реализации. // Политическое самообразование. – 1982. – № 7. – 95 с.
26. Продовольственный комплекс страны. / Под рук. В. П. Можина. – М.: Экономика, 1983. – 232 с.
27. Руденко Г. Продовольственная программа и пути её реализации. – М.: Профиздат, 1982. – 96 с.
28. Руженський М. М. Агропромислова інтеграція і реалізація Продовольчої програми. // Серія ІХ “Новини сільськогосподарської науки і практики”, № 11. – К., 1983. – 48 с.
29. Тургай Г. І. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс. – К., 1991. – 180 с.
30. Тихонов В. Продовольственная программа СССР. // Вопросы экономики. – 1982. – № 7. – С. 3-11.
31. Тюрина А. П. Продовольственная программа – новый этап в развитии советской деревни. – М., Знание, 1985. – 40 с.

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы продовольственного обеспечения страны в советский период, проанализированы попытки решения задач наращивания производства продукции продовольствия. Исследование совершено на материалах областей Украинских Карпат

Ветров І.

ЗА ЛАШТУНКАМИ ВІДБУДОВИ ВАЖКОЇ ІНДУСТРІЇ УРСР: ПРИМУСОВІ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ДЕЗЕРТИРСТВО У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ (1943 – 1945 РР.)

Перебіг війни залежав не лише від того, що відбувалося на фронті або в тилу ворога, а й від того, наскільки стабільно країна забезпечувала металом та енергетичними ресурсами необхідними для відродження провідних галузей промисловості, транспорту і сільського господарства. Тому вже у перших визволених від гітлерівських окупантів районах республіки розпочалися відновлювальні роботи на стратегічно важливих об'єктах, здебільшого тих, які мали забезпечувати фронт і тил паливом.

Проблемі відбудови важкої індустрії в умовах війни присвячено значний сегмент як в радянській історіографії, так і у вітчизняних дослідженнях останніх років. Проте, більшість авторів цих праць не вдавалася до глибокого аналізу особливостей екстенсивного шляху розвитку важкої індустрії, коли результати і швидкий її розвиток досягався за рахунок широкого залучення робочої сили, а не впровадження новітніх технологій, концентруючись (за радянської доби) на діяльності партійних і комсомольських